

усовершенствовании ст. 39 СК. При этом подчеркивается, что названное определение понятия брака не следует понимать как предложение изменить текст ст. 21 названного кодекса.

Ключевые слова: брак, сущность брака, супруги, семейное положение, семейный кодекс.

Summary

Biriukov I. By the legal definition of marriage.

The article examines the essence of marriage through the prism of the spiritual component of human life. Attention focused on the fact that marriage is a spiritual and legal status of life of women after state registration of their common will. Saying that marriage is not a civil transaction, proposing the improvement of the art. 39 of Family Code.

Key words: marriage, the nature of marriage, marriage, marital status, family code.

УДК 347.9

Н. В. ВАСИЛИНА, В. В. КРУКОВЕС

Наталія Володимирівна Василина, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Валерія Володимирівна Круковес, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАЯВНИКІВ ТА ЗАІНТЕРЕСОВАНИХ ОСІБ
У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ ПРОЖИВАННЯ
ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ ЧОЛОВІКА ТА ЖІНКИ БЕЗ ШЛЮБУ**

Кожна категорія справ окремого провадження відрізняється механізмом процесуального порядку розгляду, специфікою доказової бази, процедурою виконання рішень тощо. Не є винятком із цього і справи про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, які окрім перерахованих вище ознак мають специфіку щодо суб'єктного складу.

На жаль, положення чинного Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) оперують загальними поняттями та не містять конкретизації щодо того, хто саме може бути заявниками та заінтересованими особами у справах даної категорії. Необхідно також зазначити, що потребують детальнішого наукового дослідження питання щодо доцільності залучення нотаріусів у якості заінтересованих осіб у таких справах, особливо, коли встановлення такого факту пов'язано із прийняттям спадщини. Тому актуальним завданням є усунути всі наявні практичні проблеми при визначенні заявників та заінтересованих осіб у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу шляхом дослідження наукових поглядів та підходів.

Дане питання не було предметом окремого наукового дослідження, проте в контексті особливостей розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядалися деякі аспекти процесуальної участі заявників та заінтересованих осіб у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу такими вченими, як М. О. Німак, А. І. Григор'єва, Ю. В. Пилипенко, С. Я. Фурса, П. Ф. Єлісейкін, Л. І. Газіянець, Г. В. Чурпіта, М. М. Ясинок та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості участі заявників у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу іншими особами, зокрема родичами таких осіб, та дослідити процесуальні особливості участі заінтересованих осіб.

Насамперед необхідно підкреслити, що в теорії цивільного процесуального права існують різні позиції щодо класифікації суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин. Так, В. М. Співак зазначає, що оскільки суб'єкти цивільних процесуальних відносин наділені різними процесуальними правами і мають неоднакову заінтересованість у справі, тому їх слід поділяти на декілька груп: 1) суд; 2) особи, які беруть участь у справі; 3) інші учасники процесу¹. М. Й. Штефан поділяє на: осіб, які здійснюють правосуддя по цивільних справах; осіб, які беруть участь у справі; осіб, які сприяють судові в розгляді справи². С. Я. Фурса класифікує на: осіб, які здійснюють правосуддя та сприяють його здійсненню; осіб, які беруть участь у справі; осіб, які не беруть участь у справі³.

Щодо класифікації суб'єктів в окремому провадженні, то М. М. Ясинок пропонує поділяти їх на: 1) суб'єктів, які особисто звертаються до суду за захистом своїх інтересів; 2) суб'єктів, які звертаються до суду з метою захисту інтересів фізичних осіб; 3) суб'єктів, які звертаються до суду з метою захисту інтересів невизначеного кола осіб; 4) суб'єктів, які поєднують свій службовий інтерес із інтересом особи, в інтересах якої вони звертаються до суду; 5) суб'єктів, які звертаються до суду з метою відновлення правовідносин⁴.

ЦПК оперує поняттям «учасники цивільного процесу», яких у свою чергу поділяє на осіб, які беруть участь у справі та інших учасників цивільного процесу. Проте, на відміну від чинного цивільного процесуального законодавства, проект ЦПК не оперує поняттям «особи, які беруть участь у справі», а застосовує лише поняття «учасники судового процесу» та «учасники справи»⁵. Вважаємо, що така пропозиція є не досить слушною, адже відбувається плутанина між учасниками, які мають матеріальну заінтересованість та які не мають такої.

Відповідно до ст. 26 ЦПК заявники та заінтересовані особи, їхні представники мають статус осіб, які беруть участь у справі. Проте проект ЦПК пропонує визначати, що учасниками у справах окремого провадження є лише заявники та заінтересовані особи, тим самим унеможливаючи участь представників у справах окремого провадження⁶.

Під заявником у теорії цивільного процесуального права прийнято розуміти особу, в інтересах якої відкрито провадження у справі про встановлення будь-якої обставини або юридичного стану громадянина, з яким закон пов'язує виникнення, зміну чи припинення особистих або майнових прав громадян⁷. Характерними рисами заявника у справах окремого провадження є: необхідність судового підтвердження обставин, без яких заявник позбавлений можливості здійснити свої права; порушення справи для захисту його охоронюваних законом інтересів; його особиста процесуальна та матеріальна заінтересованість у справі; покладання на заявника судових витрат⁸.

Таким чином, при прийнятті заяви про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу перевіряється наявність у заявника юридичної заінтересованості. Отже, факт, який просить заявник встановити, повинен мати юридичний характер, тобто породжувати правові наслідки для заявника.

Коло заявників у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, врегульовано недостатньо, що викликає на практиці низку проблем. Законодавець не робить конкретної персоніфікації заявників, а визначає їх за спрямованістю конкретного інтересу, оскільки законодавець кожного разу самостійно уточнює дане поняття в кожній частині окремого провадження. Проте саме в контексті справ про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу цього не зазначено.

Вважаємо, що найголовнішими заявниками у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу є суб'єкти вказаних сімейних правовідносин, а саме жінка та (або) чоловік, які спільно проживають однією сім'єю без шлюбу. Слід також зауважити, що заявником може бути як один із суб'єктів цих правовідносин, так і обидва. При цьому, якщо заявником є тільки жінка або тільки чоловік, таке правовідношення не можна кваліфікувати як таке, у якому вбачається спір про право, оскільки інший партнер може і не заперечувати даного факту. У цьому випадку інший партнер буде заінтересованою особою, адже даний факт матиме юридичне значення і для нього. Так, жінка звернулася до суду із заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. У судовому засіданні чоловік як заінтересована особа підтримав заяву та не заперечував проти встановлення даного факту⁹.

У випадку, коли заява подається або жінкою, або чоловіком, у самій заяві необхідно зазначати про те, що інша особа не заперечує проти встановлення даного факту. Це необхідно для унеможливлення наявності спору між ними. Тому для більш ефективного результату необхідно подавати таку заяву спільно.

У випадку подання такої заяви одним з подружжя у випадку смерті другого, для отримання спадщини в порядку четвертої черги спадкування, то в цьому випадку так само доцільно повідомити про всіх відомих можливих інших спадкоємців, а також зазначити про те, що вони не проти встановлення такого факту, щоб унеможливити відмову в відкритті провадження у справі через «вбачання спору про право»¹⁰. У випадку, якщо про таких осіб не зазначено, то суддя повинен залучити їх до справи, оскільки встановлення такого факту може стосуватися їх прав. У п. 5 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» вказується, що для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справ про встановлення фактів, які мають юридичне значення, у кожній справі після її порушення суддя зобов'язаний провести підготовчі дії, зокрема з'ясувати, які фізичні особи чи організації можуть бути заінтересовані у вирішенні даної справи і підлягають виклику в судове засідання¹¹.

Щодо того чи можуть бути заявниками у відповідній категорії справ інші особи, зокрема, родичі, у літературі склалася неоднозначна позиція. Так, Л. І. Газіянцем було висловлено думку, що інші особи не можуть бути заявниками в таких справах, а можуть захистити свої права лише шляхом пред'явлення позову¹². Така позиція була піддана критиці П. Ф. Єлісейкіним, який підкреслив, що для пред'явлення позову необхідним є спір про право, чого в даному випадку може й не бути. У розвиток цієї концепції науковець дійшов висновку про те, що такі відносини між чоловіком та жінкою можуть бути встановлені і після смерті обох¹³. С. Я. Фурса зазначає, що заінтересовані особи (їх діти, близькі родичі та інші особи, для яких встановлення цього факту породжує виникнення, зміну або припинення особистих чи майнових прав) вправі, у порядку, встановленому законом, звернутися до суду за захистом охоронюваного законом інтересу¹⁴.

Вважаємо, що інші особи можуть бути заявниками у таких справах, якщо доведуть наявність у них юридичної заінтересованості. Тобто, якщо судове рішення у справі стане підтвердженням наявності чи відсутності в них певних прав та обов'язків, зумовлених фактом спільного проживання чоловіка та жінки без шлюбу. Проаналізувавши судову практику, можна зазначити, що найчастіше це справи про спадкування. Так, заявниця звернулася до суду із заявою про встановлення факту проживання однією сім'єю без шлюбу її батька із матір'ю. Даний факт заявниці необхідно встановити для оформлення спадщини¹⁵. В іншій схожій ситуа-

ції заявник звернувся до суду з відповідною заявою для спадкування майна, яке залишилося після смерті своїх батьків, однак через відсутність реєстрації шлюбу між ними не має змоги цього зробити¹⁶.

Встановлення даного факту необхідно родичам для визнання майна спільною сумісною власністю між ними, а разом із тим і спадкування за законом після них. Проте зовсім іншою ситуація буде, коли майно чоловіка та жінки, які проживали разом без реєстрації шлюбу, було оформлено на одного з них (є титульним власником). Тому в цьому випадку неправильно є практика встановлення даного факту, оскільки спільної сумісної власності між ними немає¹⁷. Іншою ситуацією є, коли донька, наприклад, спадкує в порядку спадкової трансмісії, де в цьому випадку обов'язково повинен бути встановлений факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, так як мати, можливо, не встигла прийняти спадщину після батька¹⁸.

До заінтересованих осіб у науці цивільного процесуального права прийнято відносити осіб, які беруть участь у справі та мають у ній юридичну заінтересованість. У юридичній літературі існує думка, що до заінтересованих осіб слід відносити осіб, взаємовідносини яких із заявником залежать від мети факту, що підлягає встановленню¹⁹. Для цих осіб характерним є те, що їхні суб'єктивні права та обов'язки мають юридичний зв'язок із суб'єктивними правами і обов'язками заявників. Коло заінтересованих осіб визначається взаємовідносинами із заявником у зв'язку з обставинами, які підлягають встановленню і які можуть вплинути на їх права та обов'язки. Участь у справі цих осіб зумовлюється тим, що із встановленням окремих обставин заявник може реалізувати свої права у правовідносинах, у яких беруть участь і заінтересовані особи. Істотна відмінність між ними полягає у тому, що у заявника певне суб'єктивне матеріальне право залежить від судового рішення, а права заінтересованої особи перебувають у визначеному стані, тобто така особа на момент судового розгляду справи вже має такі права (наприклад, спадкоємці за законом). Цивільне процесуальне законодавство не надає і не може надати вичерпного переліку суб'єктів, яких необхідно залучати під час розгляду справ окремого провадження як заінтересованих осіб, оскільки кожна справа індивідуальна.

Цікавою є судова практика залучення в якості заінтересованих осіб нотаріусів. Так, з аналізу судової практики вбачається, що у випадках, коли особи відмовляють у вчиненні нотаріальної дії з підстав відсутності доказів, які б підтверджували проживання однією сім'єю зі спадкодавцем, а саме рішення суду, що набрало законної сили, про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, то в цьому випадку вони залучаються судом в якості заінтересованих осіб. Варто зазначити, що судова практика здебільшого йде шляхом постійного залучення нотаріусів у справах даної категорії. Для прикладу: заявниця звернулася до суду заявою про встановлення відповідного факту, мотивуючи свої вимоги тим, що проживала однією сім'єю без реєстрації шлюбу із чоловіком. Після його смерті звернулася до нотаріуса з метою оформлення спадщини, проте їй було відмовлено у зв'язку із відсутністю підтвердження факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, а саме рішення суду, що набрало законної сили. Судом нотаріуса було залучено в якості заінтересованої особи²⁰. Таких судових справ досить велика кількість. Проте в іншій аналогічній справі нотаріуса не було залучено в якості заінтересованої особи²¹.

Не зовсім погоджуємося з даною позицією з наступних підстав. Більшість справ стосується саме тих випадків, коли заява про прийняття спадщини не прийнята та відповідно не зареєстрована, а отже, спадкова справа не відкрита, тому залучати немає сенсу, адже нотаріус не має відношення до справи. Для заявника головним є встановити даний факт, а отже, залучення в якості заінтересованої особи нотаріуса, який відмовив у відкритті провадження у справі відповідно до чинного законодавства, не має сенсу ані для заявника, ані для самого нотаріуса. Участь нотаріуса повинна бути зумовлена інтересом щодо юридичних наслідків розглядуваного факту, а цього в даному випадку немає.

Можемо зробити такі висновки. Заявниками у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу є особи, які заінтересовані у відкритті провадження у справі для встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, що матиме юридичне значення, необхідного для створення умов здійснення особистих майнових чи немайнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Заявниками у таких справах є чоловік та (або) жінка, які проживають разом без реєстрації шлюбу і які мають намір установити даний факт у судовому порядку, а у випадку смерті таких осіб заявниками можуть виступати їх родичі.

Заінтересованими особами у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу є особи, які мають юридичну заінтересованість у результатах розгляду справи та цивільні права яких знаходяться у юридичному зв'язку з цивільними правами заявника і зумовлюють встановлення факту, що матиме юридичне значення.

Щодо участі нотаріуса в якості заінтересованої особи, то недоцільно у таких справах залучати нотаріусів, адже вони жодним чином не мають юридичної заінтересованості, і встановлення даного факту не впливає на їх права. Участь нотаріуса повинна бути зумовлена інтересом щодо юридичних наслідків розглядуваного факту, а цього в даному випадку немає, адже спадкова справа не відкрита. Вважаємо, що залучення саме судом у якості заінтересованих осіб нотаріусів є помилковим через неправильне розуміння сутності участі заінтересованих осіб у справах окремого провадження. Більше того, вважаємо, що така практика склалася через проведення аналогії, коли нотаріуси в порядку позовного провадження залучаються в якості третіх осіб без самостійних вимог.

¹ Захарова О. С. Суб'єктний склад цивільних процесуальних правовідносин / О. С. Захарова // Вісник академії адвокатури. – 2009. – № 3 (16). – С. 21–26.

- ² Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М. Й. Штефан. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.
- ³ Цивільний процес України: академічний курс: [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / за ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я. : КНТ, 2009. – 848 с.
- ⁴ Ясинок М. М. Суб'єкти цивільного процесу та їх процесуальний статус у справах окремого провадження / М. М. Ясинок // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2010. – № 3.
- ⁵ Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо судової реформи)» // Рада з питань судової реформи : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://jrc.org.ua/steps/step/procesual'ne_zakonodavstvo
- ⁶ Там само.
- ⁷ Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: моногр. / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2016. – 848 с.
- ⁸ Фурса С. Я. Окреме провадження у цивільному процесі України / С. Я. Фурса. – К., 1999. – 309 с.
- ⁹ Рішення Козятинського міськрайонного суду Вінницької області від 13 вересня 2012 р. № 209/3016/12 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26039528>
- ¹⁰ Круковес В. В. Склад осіб, які беруть участь у справі про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу / В. В. Круковес // Цивільний процес на зламі століть: матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 50-річчю заснування каф. цив. процесу (м. Харків, 20–21 жовтня 2016 р.) / за заг. ред. К. В. Гусарова. – Х. : Право, 2016. – С. 120–122; Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення : постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95>
- ¹¹ Рішення Іванківського районного суду Київської області від 4 травня 2016 року № 366/1124/16-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57496562>
- ¹² Бельк А. Н. Запись актов гражданского состояния / Н. А. Бельк, Л. И. Газиянц. – М. : Госюриздат, 1959. – 196 с.
- ¹³ Елисейкин П. Ф. Судебное установление фактов, имеющих юридическое значение / П. Ф. Елисейкин. – М. : Юрид. лит., 1973. – 190 с.
- ¹⁴ Фурса С. Я. Вказана праця. – 309 с.
- ¹⁵ Рішення Городецького районного суду Хмельницької області від 21 липня 2016 р. № 672/785/16ц // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59103027>
- ¹⁶ Рішення Голопристанського районного суду Херсонської області № 654/2162/16-ц від 4 жовтня 2016 р. // Єдиний державний реєстр судових : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62119838>
- ¹⁷ Рішення Приморського районного суду міста Одеси № 522/3669/14-ц від 27 березня 2014 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38114622>
- ¹⁸ Рішення Кременчуцького районного суду Полтавської області № 536/1772/16-ц від 23 листопада 2016 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/63158475>
- ¹⁹ Калистратова Р. Ф. Дела об установлении фактов, от которых зависит возникновение, изменение или прекращение прав граждан или юридических лиц / Р. Ф. Калистратова. – М., 1963. – 160 с.
- ²⁰ Рішення Ленінського районного суду м. Дніпропетровськ № 205/8001/15-ц від 27 липня 2016 р. // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59423647>
- ²¹ Рішення Іванківського районного суду Київської області від 19 грудня 2012 р. № 2-о-30/2012 // Єдиний державний реєстр судових рішень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/51206989>

Резюме

Василина Н. В., Круковес В. В. Правовий статус заявників та заінтересованих осіб у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

Стаття присвячена особливостям участі заявників та заінтересованих осіб у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Авторами аналізуються практичні проблеми подання заяв про встановлення зазначеного факту родичами таких осіб, а також доцільності залучення нотаріусів в якості заінтересованих осіб у справах даної категорії. У статті проаналізовано вітчизняну судову практику на предмет виявлення суттєвих прогалин при визначенні заявників та заінтересованих осіб у таких справах та зроблено відповідні висновки. Запропоновано власні шляхи вирішення проблеми, пов'язаної із залученням нотаріусів у якості заінтересованих осіб. Авторами пропонуються власні пропозиції щодо внесення відповідних змін до вітчизняного процесуального законодавства. У висновку автори наводять власні визначення заявників та заінтересованих осіб у справах даної категорії.

Ключові слова: окреме провадження, заявник, заінтересовані особи, заява, факти, що мають юридичне значення, проживання однією сім'єю.

Резюме

Василина Н. В., Круковес В. В. Правовой статус заявителей и заинтересованных лиц в делах об установлении факта проживания одной семьей мужчины и женщины без брака.

Статья посвящена особенностям участия заявителей и заинтересованных лиц по делам об установлении факта проживания одной семьей мужчины и женщины без брака. Авторами анализируются практические проблемы подачи заявлений об установлении указанного факта родственниками таких лиц, а также целесообразности привлечения нотариусов в качестве заинтересованных лиц по делам данной категории. В статье проанализирована отечественная судебная практика на предмет выявления существенных пробелов при определении заявителей и заинтересованных лиц по таким делам и сделаны соответствующие выводы. Предложены собственные пути решения проблемы, связанной с привлечением нотариусов в качестве заинтересованных лиц. Авторами даются собственные предложения по внесению соответствующих изменений в отечественное процессуальное законодательство. В заключении авторы приводят собственные определения заявителей и заинтересованных лиц по делам данной категории.

Ключевые слова: особое производство, заявитель, заинтересованные лица, заявление, факты, имеющие юридическое значение, проживание одной семьей.

Summary

Vasylyna N., Krukoves V. Legal status of applicants and interested parties in cases of establishing the fact of residence of one family of a man and a woman without marriage.

The paper is devoted to the peculiarities the participation of the applicants and interested parties in cases of establishing the fact of living together men and women without marriage. The authors analyze the practical problems of applying the establishment of this fact by relatives and the procedural peculiarities of participation of agency and expediency notary involvement in this category. The paper analyzes the national judicial practices to identify gaps in the determination of the applicants and interested parties in such cases and the correct conclusions. The authors offer their own solutions to problems related to the involvement of notaries as interested parties. The authors offered their own proposals for appropriate amendments to national procedural law. In conclusion, the authors give their own definition of the applicants and interested parties for this category.

Key words: special proceeding, applicant, interested people, statement, the facts having legal value, living together as one family.

УДК 347.2:001.8

М. М. ВЕЛИКАНОВА

Марина Миколаївна Великанова, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Київського національного університету культури і мистецтв

МЕТОДИЧНА СКЛАДОВА ПІЗНАННЯ ЮРИДИЧНОГО РИЗИКУ

Сучасні методологічні дослідження характеризуються різноманітністю підходів до розуміння сутності методології та визначення самого терміна «методологія науки». У всіх галузях науки на сьогодні спостерігається переосмислення підходів до пізнання об'єктивної дійсності та здійснення теоретико-пізнавальної діяльності з метою набуття й обґрунтування нових знань. Своєю чергою принципи, прийоми, засоби, способи дослідницької діяльності зумовлюються сутністю явищ і процесів, що вивчаються. Не є винятком і юридична наука.

Проблеми поняття та змісту методології становили предмет наукового інтересу вчених різних галузей науки – починаючи із філософії і закінчуючи окремими галузями наукових знань, зокрема, С. Д. Гусарева та О. Д. Тихомирова, О. С. Кравець, Д. А. Керімова, С. С. Розової, М. І. Козюбри, С. В. Вишневецької, М. С. Кельмана, М. В. Костицького, В. П. Казимирчука, І. Д. Андрєєва, Г. І. Рузавіна та інших науковців.

Метою цієї публікації є обґрунтування способів організації пізнавального процесу дослідження юридичних ризиків у цивільних правовідносинах.

Методичний компонент пізнання юридичних ризиків становить система методів наукового дослідження: їх зміст, структура, умови і межі застосування, а також взаємодія різних методів. При цьому у науці наголошується на необхідності розмежування методів науки і методів дослідження.

С. В. Вишневецька зазначає, що у найбільш абстрактному значенні про метод можна говорити двояко: як про сукупність способів дій щодо досягнення поставленої мети, так і про сукупність інструментів дослідження. На її думку, метод є сукупністю правил, прийомів, способів і засобів, які застосовуються в певній послідовності для пізнання предмета дослідження і спрямовані на розв'язання конкретного пізнавального завдання¹.

Залишаючи поза межами цієї статті дискусію про поділ методів наукового пізнання, вкажемо на загальноновизнані класифікації.

За ступенем спільності і сферою дії методи поділяються на²:

1) філософські – характеризуються універсальністю, задаючи найбільш загальні регулятиви дослідження (діалектичний, метафізичний, формально-логічний методи);

2) загальнонаукові – методи наукового пізнання, структури, параметрів, феноменів та інших характеристик об'єктів, притаманні усім галузям науки (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія тощо);

3) приватно-наукові методи – застосовуються у тій чи іншій галузі науки;

4) дисциплінарні – методи, що застосовуються у тій чи іншій дисципліні;

5) міждисциплінарні методи – синтетичні, інтегративні методи, які використовуються на стику наукових дисциплін.

В. М. Сирих поділяє методи пізнання права на такі види:

1) метод матеріалістичної діалектики;

2) загальні прийоми (аналіз і синтез, індукція та дедукція, аналогія, порівняння тощо);